

Radunonza da fundaziun dalla PRO IDIOMS Surselva, ils 4 da fevrer 2011
allas 20:00 ella sala da cultura a Trun

presents : ca. 260 personas
perstgisas : cussegliers guvernativs Martin Jäger e Mario Cavigelli

tractandas :

1. beinvegni (**Renata Decurtins**, presidenta dil cussegl da vischnaunca, Trun)
2. beinvegni (**Domenic Toutsch**, president dalla PRO IDIOMS Engiadina)
3. aprobaziun dallas tractandas
4. elecziun da 2 dumbravuschs
5. elecziun dil president dil di
6. elecziun digl actuar dil di
7. referats da
 - a. professor dr. Alexi Decurtins, Cuera
 - b. scolast secundar, Francestg Friberg, Danis
8. aprobaziun dils statuts dall`uniun PRO IDIOMS
9. elecziun dil president
10. elecziun dils commembers da suprastonza
11. elecziun dils revisurs da quen
12. activitads dallas uniuns PRO IDIOMS
13. varia ed apero

1. **Renata Decurtins**, presidenta dil cussegl da vischnaunca da Trun, beneventa tuts presents. Sunter haver communicau las perstgisas dils cussegliers guvernativs Martin Jäger e Mario Cavigelli, drezza ella in cordial beinvegni alla pintga delegaziun da PRO IDIOMS Engiadina cun lur president Domenic Toutsch. Renata Decurtins fa entgins patratgs sur dalla muntada dil lungatg romontsch, en special sur dils idioms.

2. **Domenic Toutsch**, president dalla PRO IDIOMS Engiadina, fa in cordial beinvegni als numerus presents cun recitar l`emprema strofa dalla canzun « Chara lingua da la mamma, ». Talas emeziuns sco quella canzun sveglia, ein mo pusseivlas entras ils idioms romontschs. Signur Toutsch engrazia pigl invit e surdat in cudisch cun poesias egl idiom vallader dedicaus agl empren president dalla PRO IDIOMS Surselva, che duei vegnir elegius pli tard. Toutsch dat in sguard sil moviment da PRO IDIOMS Engiadina, menziunescha la stretga collaboraziun cul mistral dalla Foppa, Roman Cantieni, che hagi giugau tochen oz ina gronda rolla el moviment da PRO IDIOMS Surselva. Plinavon menziunescha Toutsch en siu plaid da beinvegni massiva critica envers ils responsabels dalla Lia Rumantscha ed aschunta che tals hagian fatg surdiever da lur cumpetenzas en favur dil rumantsch grischun. Plinavon sedamonda Toutsch tgei che schabegi culs milliuns che vegnien onn per onn da Berna per promover il romontsch. La finamira dalla PRO IDIOMS seigi clara – survegnir ils mieds da scola els differents idioms. Toutsch finescha culs plaids :
« rumantsch grischun » in project senza respect.

3. Approbaziun dallas tractandas
Renata Decurtins presenta las tractandas. Senza objecziuns vegnan ellas approbadas unanimamein.

4. elecziun da dus dumbravuschs
proponi ed elegi unanimamein ein **Gion Martin Cabalzar**, Lumbrein
e **Roland Tschuor**, Rabiis.

5. elecziun dil president dil di
proponius ed elegius unanimamein ei **Donat Nay**, Trun

Donat Nay fa beivegni e drezza entgins plaids als presents.

Sias ponderaziuns fa Nay ord vesta da sias differentas rollas, sco bab da famiglia, scolast, mistral dalla Cadi e president da vischnaunca.

Era Nay drezza plaids critics enviars ils responsabels dalla Lia Rumantscha e dalla politica. Pretendiu vegn vinavon mieds d`instrucziun els idioms pertgei in sforz d`instruir rumantsch grischun porti nuot. Quei sforz caschuni in`instrucziun senza cor e perschasiun e gliez seigi buc da grond avantatg.

Nay giavischa alla suprazion futura tut bien ed a tuts pertuccai in cumbat cun respect vicendeivel e grond engaschi pil lungatg romontsch.

6. elecziun digl actuar dil di
proponius ed elegius unanimamein ei **Toni Schmid**, Danis

7. referats da

a. professor **Alexi Decurtins**, Cuera

il referat da professor Decurtins san ins leger silla pagina d`internet dalla PRO IDIOMS.
Entgins cavazzins ord siu referat:

Decurtins fa attents silla muntada culturala dils idioms. Il rumantsch grischun seigi in construct artificial ed aunc buc finius.

Massiva critica drezza el era enviars la Lia Rumantscha e sia strategia d`introducir il rumantsch grischun.

b. scolast secundar **Francestg Friberg**, Danis

il referat da Francestg Friberg san ins leger silla pagina d`internet dalla PRO IDIOMS.
Entgins cavazzins ord siu referat:

Ils plaids da Friberg sebasan per gronda part sil cudisch dalla linguista Renata Coray. Il tetel ei „Von der Mumma Romontscha zum Retortenbaby Rumantsch Grischun“.

Friberg descriva co la politica ha priu decisiuns concernent il rumantsch grischun sin fundament da statisticas sfalsificadas. La decisiun dil Cussegl grond dil 2003 da mo pli edir cudischs d`instrucziun en rumantsch grischun seigi inacceptabla. Studis fatgs en connex cul rumantsch grischun hagi il cantun buca publicau. Daco buc?

Friberg conculda siu referat cun in citat ord il cudisch da Coray : « Glaube keiner Statistik, die du nicht selber gefälscht hast ».

8. approbaziun dils statuts dall`uniun PRO IDIOMS

Donat Nay presenta artechel per artechel ils statuts prevedi per l`uniun PRO IDIOMS Surselva. Ei dat neginas objecziuns e ils statuts vegnan approbai unanimamein.

9. elecziun dil president
sco empren president dall`uniun vegn deputau Heinrich Berther, Mustér, proponius.
Heinrich Berther vegn elegius unanimamein.

Heinrich Berther engrazia per la confidanza demussada entras sia elecziun. Quella elecziun seigi denton per el buc en emprema lingia ina honor mobein anim per in grond engaschi pil lungatg romontsch. Berther drezza critica enviers ils responsabels dalla politica che han contribuìu al disuorden che regia il mument cul romontsch. La decisiun dil 2003 seigi stada in sbagli e seigi da curreger.

Heinrich appellescha a tuts presents e pertuccai da cumbatter cun respect vicendeivel.
La finamira seigi clara: « Cumbat pils idioms, cumbat pil romontsch ».

10. Elecziun dils commembers da suprastanza
Sco commembers da suprastanza vegnan proponi:

Carin Cadruvi , Ruschein	Conradin Caduff , Cumbel
Nicole Casaulta , Lumbrein	Adrian Cathomas , Sedrun
Tresa Deplazes , Schnaus	Francestg Friberg , Danis
Roger Tuor , Mustér	Adelina Vincenz , Trun

Ils sura numnai vegnan elegi unanimamein.

11. elecziun dils revisurs da quen
proponi ed elegi ein **Jan Andrea Bernhard**, Castrisch e
Paula Casutt, Falera

12. activitad dalla PRO IDIOMS

La finamira dalla PRO IDIOMS Surselva ei tenor statuts: Mantener e promover ils idioms en scola applicond mieds d'instrucziun idiomatics.

La PI vegn ad esser activa sin differentes camps:

- far paleis il meini dil pievel
- abolir la decisiun dil 2003
- procurar ch'ei detti mieds d'instrucziun idiomatics
- procurar ch'ei vegni alfabetisau els idioms
- negoziaziun cun il departament e cun la LR

13. varia

Vincent Augustin, president dalla Lia Rumantscha, engrazia per gl`invit e drezza entgins plaids als presents.

Sco empren gratulescha Augustin alla nova suprastanza dalla PRO IDIOMS.

Silsuenter gratulescha el als numerus presents per lur interess ed engaschi pil lungatg romontsch.

Plinavon menziunescha el la finamira principala dalla Lia Rumantscha, numnadamein da mantener lungatg e cultura romantscha partent dalla situaziun dad oz. La situaziun reala seigien ils idioms. Rumantsch grischun tschontschien mo ca. 10 personas.

Era la litteratura romantscha seigi idiomatica.

La Lia Rumantscha hagi – sut in auter president e secretari general – decidu igl onn 2003 a Casti da dumandar la regenza d'introducìr il rumantsch grischun schi spert sco pusseivel ella scola populara.

Schi spert sco pusseivel vegli denton dir schi spert sco il pievel vegli. Pli spert mondi ei buc. Ins stoppi era acceptar la refusaziun. La Lia Rumantscha e las instanzas politicas astgien buc luvrar encunter mobein cul pievel.

Differentas vischnauncas hagian gia decidu d'introducir il rumantsch grischun.

La situaziun reala seigi pia ch'ei detti vischnauncas cun rumantsch grischun e vischnauncas idiomaticas. Schabegiau seigi quei sut in secretari sursilvan e buc surmiran, denton segiramein cun buna intenziun e buc cull'intenziun da far donn. Augustin appellescha als presents da buca far discordia mobein da luvrar ensemen, pertgei nua che dus sescognien gudogni il tierz ed il tierz seigi en quella situaziun il tudestg.

Giusep Nay, anteriur derschader federal, hagi priu posiziun tier la vart giuridica en caussa. Il Cussegl grond seigi cumpetents da decider en tgei lungatg ils mieds da scola vegnien edi, denton buc da sfurzar si in lungatg al pievel.

Sut igl anteriur cusseglier guvernativ, Claudio Lardi, levi la regenza midar la constituziun aschia che la regenza vessi saviu sfurzar las vischnauncas d'introducir il rumantsch grischun. Per cletg seigi ei buc vegniu aschi lunsch. Cul niev cusseglier pari in`autra via pussevla. Cusseglier guvernativ Martin Jäger hagi signalisau promptadad pil dialog.

Proximamein dueigi ver liug in dialog denter ils novs responsabels, schibein ella regenza sco era dalla Lia Rumantscha. Era dalla partida seigien ils novs presidents dalla PRO IDIOMS. Culla speranza d'anflar communablamein la megliera sligiazion pil romontsch terminescha Augustin sias explicaziuns.

Isidor Winzap, anteriur scolast da romontsch, dat perdetga ch'els Engiadies seigien buc ils emprems che hagian cumbattiu il rumantsch grischun ed il surdiever da cumpetenzas da pli baul. Gia igl onn 1988 seigi l'emprema opposiziun seformada dalla quala era el hagi priu part e sco consequenza stuiu temer da piarder sia piazza. Massiva critica drezza el enviers la Lia Rumantscha e la politica.

Urs Cadruvi, actual secretari dalla Lia Rumantscha, pari pli aviarts ch'els anteriurs. In lungatg sappi buc mo vegnir scaffius per ina persuna, pia pil secretari dalla Lia.

Era ella Foppa seigi vegniu manipulau fetg per saver introducir il rumantsch grischun.

Cul maletg « la Lia Rumantscha ha cargau la buis ed il cantun ha sittau » terminescha Winzap il plaid.

Arnold Spescha, Pigniu, ei dil meini, ch'els idioms duessien vegnir instrui sil scalem primar. Il rumantsch grischun sco lungatg placativ ed administrativ fetgi senn. Els idioms stoppien denton vegnir cultivai, schiglioc hagi era il rumantsch grischun negin futur. La cumparegliaziun dils idioms romontschs culs dialects tudestgs seigi buc pussevla, hagian gie ils idioms in lungatg da scartira. Spescha accentuescha per finir aunc ina ga la gronda muntada dall'instrucziun els idioms.

Gallus Huonder terminescha la tractanda varia cun in`atgna canzun tiel tema. « Car romontsch, jeu engraziel a ti per tut quei che ti has dau a mi,... » Plinavon critichescha el ella canzun l'inquisiziun enviers quels che vulan mantener ils idioms. L'opposiziun hagi ditg mo fatg pugn en sac. Ei seigi temps da sedustar.

Cunquei che negin vul pli il plaid siara il president **Heinrich Berther** allas 22.40 uras la radunonza da fundaziun dalla PRO IDIOM Surselva.

07-02-2011

igl actuar dil di,

Toni Schmid, Danis